

वृक्षबल्ली आम्हा सोयरी

परमपूज्य पांडुरंगशास्त्री आठवले यांनी स्वाध्याय परिवाराकडून जे अनेक प्रयोग करवले त्यातला वृक्षमंदिर हा अतिशय देखणा प्रयोग आहे. अनेक गावांतले स्वाध्यायी वृक्षमंदिरात एकत्र येऊन राहतात. तिथले सारे वृक्ष हे देवच आहेत, असे समजून त्यांची सेवा करतात. निसर्गाच्या निर्माणशक्तीच्या सान्निध्यात राहताना त्यांच्यातले आपसातले गैरसमज आणि भेदभाव नाहीसे होऊन एक आपलेपणा निर्माण होतो. परत जी संपत्ती या वृक्षमंदिरातून अवतरते, ती सर्वांच्या सहवासातून आलेली असते आणि तिच्यावर सान्यांचाच सारखा अधिकार असतो. त्यक्तेन भुञ्जीथा: म्हणजे काय असावे त्याचा त्यांना अंदाज यायला लागतो. पूज्य दादाजींचे वृक्षमंदिराचे प्रयोग पाहण्या/अनुभवण्यासारखेच आहेत.

साध्या खेडुतांना वृक्षमंदिराचा प्रयोग दादाजी समजावून सांगत होते. त्यांनी वृक्षात देवत्व कसे आहे ते समजावताना सांगितले, की सृष्टीनियमाप्रमाणे पाणी हे वरून खाली येते. वृक्षाच्या बाबतीत मात्र ते खालून वर असे जाते. आपण मुळांना पाणी देतो, पण ते वर पानाफुलाफळांपर्यंत जाते. संवाद ऐकत असलेले एक शास्त्रज्ञ म्हणाले, “याला केशाकर्षण म्हणतात.” त्यावर एक खेडूत उद्गारला, “ते केशाकर्षण नाही तर केशवाकर्षण आहे.” वृक्षामध्यली शक्ती ही केशवाचीच असते. सान्या शक्ती आपल्या संहारक रूप टाकून देऊन निर्मितीच्या प्रक्रियेसाठी केवढ्या हळुवार बनतात? त्यामागे कोणीतरी नियंता आहे, अशी जाणीव आपल्याला व्हायला लागते.

पंचमहाभूते निर्माण केल्यानंतर त्याने त्यामधून औषधी म्हणजे वनस्पती घडवल्या. ते प्राण्यांसाठी अन्न झाले. मग त्यावर जगणारा जीव पृथ्वीवर आला. वृक्षांपासून आपल्याला कितीतरी गोष्टी शिकण्यासारख्या आहेत. ऊन, पाऊस, वादळवारा या सान्या प्रतिकूल परिस्थितीना तोंड देऊन, त्यातले आपल्याला हवे तेवढेच घेऊन वृक्ष वाढत राहतात. टाकून दिलेल्या, नको असलेल्या केरकचरा, घाण अशा नाक मुरडायला लावण्याच्या वस्तूंचे अन्न बनवून त्याचा वापर करतात. त्या अन्नापासून सुंदर पाने-फळे-फुले निर्माण करतात. जीवसृष्टीला जगवण्यासाठी अन्न तर देतातच; पण तिची सौंदर्यदृष्टी जागी ठेवण्यासाठी सर्व आयुष्यभर तपश्चर्या करीत राहतात.

माझे एक चित्रकार मित्र होते. त्यांना झाडांकडे पाहत बसणे फार आवडे. ते इतका वेळ निरनिराळी झाडेझुडपे निरखण्यात घालवत असत, की आम्ही त्यांची थड्हाच करीत असू. ते मला एकदा म्हणाले, ‘तुम्ही खेळाडू असूनसुद्धा तुम्हाला झाडाची विजिगीषु वृत्ती कशी समजत नाही? ते सतत जिंकतच असतं. पण तरी त्याचा तोल कधीच जात नाही. तोल कसा सावरायचा हे शिकावं झाडाकडून.’ खरंच आहे. पण झाडाचं औदार्यदेखील घ्यायलाच हवं.

उदार पादपापरी, कठोर त्या हिन्यापरी।
क्षमी वसुंधरेसम, सदैव हो मति मम ॥

-भीष्मराज बाम
(‘मना सज्जना’ या पुस्तकातून)